

ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นบ้านหนองเขื่อนช้าง: กรณีศึกษาพัฒนาการชุมชนและ
กลุ่มสตรีทอผ้า ตำบลท่าสองคอน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม*
LOCAL HISTORY OF BAN NONG KHUEAN CHANG: A CASE STUDY
OF COMMUNITY DEVELOPMENT AND WOMEN'S WEAVING GROUP
IN THA SONG KHON SUBDISTRICT, MUEANG DISTRICT,
MAHA SARAKHAM PROVINCE

พีรภัทร ฉัตรพิบูลย์ภูเวียง หัวเหิม

Pheeraphat Chatphiboonphuwiang Hoaherm

ยingsak คชโคตร

Yingsak Khotchakhot

วีระนุช แยมยิ้ม

Weeranuch Yamyim

อุเทน วัชรชิโนรส

Uthen Watcharachinorot

มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย, ประเทศไทย.

Loei Rajabhat University, Thailand.

E-mail: Phat.ch@outlook.co.th

บทคัดย่อ

บทความนี้วัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของชุมชนบ้านหนองเขื่อนช้าง ตำบลท่าสองคอน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ตลอดจนพัฒนาการทางเศรษฐกิจของกลุ่มสตรีทอผ้าบ้านหนองเขื่อนช้างในมิติทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่น การศึกษานี้เป็นส่วนหนึ่งของการผลิตวรรณกรรมทางประวัติศาสตร์นิพนธ์ โดยใช้ระเบียบวิธีการทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ด้วยการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์ผ่านความทรงจำร่วม ของบุคคลสำคัญภายในชุมชน และบุคคลร่วมสมัย ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนบ้านหนองเขื่อนช้างมีพัฒนาการการตั้งถิ่นฐานของผู้คนมาตั้งแต่ปลายพุทธศตวรรษที่ 24 และเริ่มก่อตั้งขึ้นในช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 25 โดยภูมินามของชุมชนแห่งนี้ตั้งขึ้นตามชุดความรู้ตำนานโหลงช้างลงมาเล่นน้ำ โดยแบ่งมิติการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภายใต้บริบทของพัฒนาการทางเศรษฐกิจชุมชนได้ 4 มิติเวลาด้วยกัน คือ มิติเวลาที่ 1 ยุคการก่อตั้งเป็นชุมชนเกษตรกรรม ซึ่งเป็นระยะที่มีการผลิตใช้ภายในครัวเรือน หนองเขื่อนช้างเป็นเพียงชุมชนเล็ก ๆ มิติเวลาที่ 2 ยุคก่อตั้งเป็นชุมชนหัตถกรรม ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และการขยายตัวทาง

การศึกษาในจังหวัดมหาสารคาม ทำให้ภาครัฐและภาคการศึกษาเข้าไปมีส่วนพัฒนาชุมชนในระยะเริ่มวางรากฐาน มิติเวลาที่ 3 ยุคได้รับการพัฒนาจากภาครัฐ ห้วงเวลานี้รัฐได้เข้าไปส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยว ลวดลาย สี สัน กรรมวิธีการผลิต ตลอดจนวางแผนการตลาดให้กับชุมชนอย่างเด่นชัด และสุดท้ายมิติเวลาที่ 4 ยุคแปรสภาพจากชุมชนหัตถกรรมเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางภูมิปัญญาของจังหวัดมหาสารคาม ซึ่งเป็นการเปลี่ยนผ่านจากความเป็น “สังคมชนบท” ไปเป็น “สังคมเมือง” จนถึงปัจจุบัน

คำสำคัญ: ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น, หนองเขื่อนช้าง, กลุ่มสตรีทอผ้า

Abstract

This article aims to study the local history of Ban Nong Khuen Chang, Tha Song Kon Sub-district, Mueang District, Maha Sarakham Province, as well as the economic development of the Nong Khuen Chang women's weaving group in the local historical dimension. This study is part of the production of historical literature using the local historical methodology by collecting data by interviewing the collective memories of important people in the community and contemporaries. The results of the study found that Ban Nong Khuen Chang has developed its settlement since the end of the 24th Buddhist century and began to form in the early 25th Buddhist century. The community's local name was established based on the knowledge of the legend of the herd of elephants coming down to play in the water. The study of local history under the context of the community's economic development can be divided into 4-time dimensions: the 1-time dimension was the era of the establishment of an agricultural community, which was the period of household production. Nong Khuen Chang was just a small community. The 2-time dimension was the era of the establishment of a handicraft community, which was influenced by the National Economic and Social Development Plan and the expansion of education in Maha Sarakham Province, causing the government and education sectors to participate in community development during the initial foundation period. The 3-time dimension was the era of development from the government sector. During this time, the government promoted and supported the development of weaving patterns, patterns, colors, production methods, and marketing plans for the community. Finally, the 4-time dimension was the era of transformation from a handicraft community into a wisdom tourism destination of Maha Sarakham

Province, which was a transition from a “rural society” to an “urban society” up until the present.

Keywords: Local History, Nong Khuean Chang, Community Economy

บทนำ

ชุมชนบ้านหนองเขื่อนช้าง ตั้งอยู่ในตำบลท่าสองคอน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม เป็นชุมชนที่มีประวัติศาสตร์ยาวนานและเปี่ยมไปด้วยวัฒนธรรมท้องถิ่นที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว การตั้งถิ่นฐานของชุมชนนี้ เริ่มต้นขึ้นเมื่อหลายศตวรรษก่อน โดยมีความเกี่ยวข้องกับการพัฒนาทางภูมิศาสตร์และสังคมที่หลากหลาย ผู้คนในชุมชนบ้านหนองเขื่อนช้างได้สืบสานและถ่ายทอดวัฒนธรรม ประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่นจากรุ่นสู่รุ่น ทำให้ที่นี่กลายเป็นแหล่งรวมของความรู้และวิถีชีวิตที่น่าสนใจ ประวัติศาสตร์ของบ้านหนองเขื่อนช้าง ไม่เพียงเป็นเรื่องราวของชุมชนท้องถิ่นเท่านั้น แต่ยังสะท้อนถึงการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาการของภูมิภาคนี้ในบริบทที่กว้างขึ้นของจังหวัดมหาสารคาม

การศึกษาประวัติศาสตร์อย่างลึกซึ้ง เราต้องเข้าใจว่าการเป็นมนุษย์นั้นหมายถึงอะไร ต้องรู้ว่าการเป็นมนุษย์เช่นที่ท่านเป็นนั้นเป็นอย่างไร และต้องรู้ว่าการเป็นมนุษย์ที่ไม่มีใครเหมือนท่านนั้นหมายความว่าอะไร การรู้จักตัวตนของตนเองหมายถึงการรู้ว่าท่านสามารถทำอะไรได้บ้าง และเนื่องจากไม่มีใครรู้แน่ชัดว่ามนุษย์ได้ทำอะไรไปแล้วบ้าง คุณค่าของประวัติศาสตร์จึงอยู่ที่การสอนให้เรารู้ว่ามีมนุษย์ได้ทำอะไรไปแล้ว ซึ่งเป็นวิธีที่ทำให้เรารู้ว่ามนุษย์คืออะไร (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2525) ย้อนกลับไปเมื่อการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เริ่มมีการศึกษาในอารยธรรมกรีกราว 300 ปีก่อนคริสตกาล หรือประมาณ 2,400 ปี เรียกตำแหน่งนี้ว่า Atthidographer ซึ่งทำหน้าที่ในการเขียนประวัติศาสตร์เกี่ยวกับศาสนา การเมืองและภูมิศาสตร์ โดยเฉพาะเรื่อง Atthides ซึ่งเป็นพงศาวดารหรืองานค้นคว้าที่เกี่ยวกับท้องถิ่น ตำนาน ประเพณีของชาวเอเธนส์ที่เก่าแก่ชิ้นหนึ่งของโลกสมัยโบราณ การบันทึกเรื่องราวเหล่านี้เพื่อการนิยามทุกสิ่งที่น่าทึ่งที่มีอยู่ในประวัติศาสตร์ รัฐธรรมนูญ ศาสนา และวัฒนธรรมเฉพาะถิ่น เฮลลานิคส์นับเป็นนักเขียนรุ่นแรก ๆ ที่ได้รวบรวมเรื่องราวเกี่ยวกับกษัตริย์ผู้ปกครองเอเธนส์ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อลดช่องว่างระหว่างตำนานและเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ แม้ว่าจะถูกหุซิดิตีส์ตำหนิว่าการอธิบายเรื่องราวไม่ถูกต้องตามลำดับเวลาก็ตาม (Harding, P, 2007)

การศึกษาประวัติศาสตร์และพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ภายในชุมชน เป็นส่วนสำคัญของการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ซึ่งเริ่มมีความแพร่หลายมากขึ้นตั้งแต่ต้นทศวรรษ 2510 โดยเฉพาะหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 กระแสการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นได้รับความสนใจมากขึ้น การศึกษาเหล่านี้มุ่งเน้นไปที่วิถีชีวิตของผู้คนในชุมชน หมู่บ้าน แทนที่จะเป็นการศึกษาประวัติศาสตร์เมือง จังหวัด หรือเรื่องราวของผู้นำดังเช่นที่เคยทำกันในอดีต ที่สำคัญประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในลักษณะนี้ เน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนในฐานะเจ้าของประวัติศาสตร์ ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาจิตสำนึกประวัติศาสตร์แบบใหม่ และได้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาบนฐานวัฒนธรรมที่พวกเขามีอยู่จริง (ยุงยุทธ ชูแว่น, 2551)

การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในครั้งนี้ ใช้ระเบียบวิธีการทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่น (Local History) ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการประพันธ์วรรณกรรมทางประวัติศาสตร์ (Historiography) โดยการเก็บข้อมูลจากความทรงจำร่วม (Collective Memories) ผ่านการบอกเล่าของบุคคลสำคัญในชุมชนและบุคคลร่วมสมัย (Oral History) ร่วมกับการวิเคราะห์เอกสารราชการ และนำเสนอด้วยการพรรณนาวิเคราะห์ทางประวัติศาสตร์ (Analytical Description) (ทวีศิลป์ สืบวัฒนะ, 2554)

ภาพที่ 1 คุณแม่ไรรุ ขานนาม กับผู้เขียน
ที่มา: พีรภัทร ฉัตรพิบูลย์ภูเวียง หัวเวียม

ภาพที่ 2 หนองเถื่อนข้างตามตำนานของชุมชน
ที่มา: พีรภัทร ฉัตรพิบูลย์ภูเวียง หัวเวียม

แนวคิดการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

Goubert อธิบายว่า ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเกี่ยวข้องกับหมู่บ้านใดหมู่บ้านหนึ่งหรือบางส่วนของชุมชน หมู่บ้าน กระนั้นปีแอร์ กูเบิร์ต ได้เพิ่มเติมว่า หมายถึงการศึกษาเมืองขนาดเล็กหรือขนาดกลางหรือพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ไม่เกินหน่วยจังหวัดทั่วไป เช่น เทศมณฑลอังกฤษ การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเริ่มเป็นที่แพร่หลายในช่วงศตวรรษที่ 19 และครั้งแรกของศตวรรษที่ 20 โดยผู้บันทึกประวัติศาสตร์ทั่วไป (Goubert, P, 1971) เช่นเดียวกับงานเขียนเรื่อง The Civic Value of Local History ของ Arthur W. Dunn ที่ได้เน้นย้ำให้เห็นถึงคุณค่าของความเป็นพลเมืองหรือผู้คนในระดับรากหญ้า ซึ่งแยกตัวออกจากประวัติศาสตร์ชาติ ทำอย่างไรการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น หรือประวัติศาสตร์ของผู้คนภายในจะมีบทบาทต่อการจัดการศึกษา (Dunn, A. W, 1908) ในงานเขียนของ The Importance of Local History ของ Christopher W. Shaw อธิบายถึงความสำคัญของการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในบริบทของการศึกษาและการพัฒนาชุมชน ต่อไปนี้คือสาระสำคัญจากงานของเขา

1) ความสำคัญของการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ขอรูเน้นว่าการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นช่วยให้เข้าใจวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชนในระดับที่ลึกซึ้งกว่า โดยศึกษาจากแหล่งข้อมูลที่เป็นเอกลักษณ์ของพื้นที่นั้น ๆ เช่น เอกสารท้องถิ่น บันทึกคำบอกเล่า และประสบการณ์ของผู้คนในชุมชน

2) การสร้างความเข้าใจและความภาคภูมิใจ การศึกษาเรื่องราวและประวัติศาสตร์ของท้องถิ่น ช่วยให้ชุมชนมีความภาคภูมิใจในรากเหง้าของตนเอง และสร้างความเข้าใจที่ลึกซึ้งเกี่ยวกับอัตลักษณ์ของชุมชน การเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ช่วยให้ผู้อยู่อาศัยรู้สึกเชื่อมโยงกับพื้นที่และประวัติศาสตร์ของตน

3) การสนับสนุนการพัฒนาและการอนุรักษ์ ชาวอธิบายว่าประวัติศาสตร์ท้องถิ่นมีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนการพัฒนาและการอนุรักษ์ในชุมชน การเข้าใจประวัติศาสตร์ท้องถิ่นช่วยในการวางแผนการพัฒนา ที่สอดคล้องกับบริบทวัฒนธรรมและภูมิศาสตร์ของพื้นที่ ทำให้การพัฒนาเป็นไปอย่างยั่งยืน

4) การเรียนรู้และการสอน ชาวเน้นถึงความสำคัญของการใช้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในการศึกษา โดยการนำประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเข้าไปในหลักสูตรการเรียนการสอน ช่วยให้นักเรียนและนักศึกษาเข้าใจเกี่ยวกับรากเหง้าและภูมิหลังของตนได้ดีขึ้น

5) การมีส่วนร่วมของชุมชน คือการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการรวบรวมและการบันทึกข้อมูล การทำงานร่วมกับชุมชนในการศึกษา และจัดทำโครงการประวัติศาสตร์ท้องถิ่นช่วยสร้างความร่วมมือ และการมีส่วนร่วมที่เป็นประโยชน์ต่อทั้งชุมชนและนักวิจัย Shaw ชี้ให้เห็นว่า การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นไม่เพียงแต่ให้ความรู้เกี่ยวกับอดีตของชุมชนเท่านั้น แต่ยังเป็นเครื่องมือสำคัญในการส่งเสริมการพัฒนา และสร้างความเข้าใจที่ลึกซึ้งเกี่ยวกับอัตลักษณ์ของชุมชน (Shaw, C. W, 2005)

พัฒนาการของชุมชนบ้านหนองเขื่อนช้าง

ปัจจุบัน บ้านหนองเขื่อนช้างยังคงเป็นชุมชนที่รักษาเอกลักษณ์และวัฒนธรรมดั้งเดิมของตนไว้ได้ดี แม้จะมีการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาไปตามยุคสมัย ชุมชนนี้ยังคงเป็นศูนย์กลางของวิถีชีวิตแบบชนบทที่ผูกพันกับธรรมชาติ การเกษตรยังคงเป็นอาชีพหลักของคนในพื้นที่ โดยเฉพาะการทำนา ปลูกพืชผล และเลี้ยงสัตว์ ชาวบ้านยังคงใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่นในการประกอบอาชีพและดำเนินชีวิต (บุญชม ศรีสะอาด, ญาณภัทร สีหะมงคล, ฤทธิติยา ธรรมสวาสดิ์, พิริยา กุลสิงหระ, พัทยาภรณ์ หรสิทธิ์, และ รุ่งเรือง สุพรรณิ, 2563) หมู่บ้านหนองเขื่อนช้าง (หมู่ 7,13 และ 20) มีประวัติความเป็นมาที่ยาวนาน จากการศึกษาวิทยานิพนธ์ของอำนวย ภูวนา และของพระครูวิจิตรวนสาร ทำให้ได้ข้อมูลที่พอสังเขปได้ว่า ต่างกันตรงที่ พ.ศ. คือ อำนวย ภูวนา ระบุว่าก่อตั้งเมื่อ พ.ศ. 2430 ให้หลัง 22 ปี หลังการก่อตั้งเมืองมหาสารคามใน พ.ศ. 2408 ซึ่งผู้คนอพยพมาจากบ้านเมืองหงส์และเมืองทอง อ.จตุรพักตรพิมาน จ.ร้อยเอ็ด (อำนวย ภูวนา, 2540)

ภูมินามของบ้านหนองเขื่อนช้าง

ภูมินามของชุมชนแห่งนี้ มีเอกสารกล่าวถึงไว้ดังนี้ ประวัติของหมู่บ้าน ก่อตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2230 โดยประชาชนที่อพยพมาจากบ้านเมืองหงส์เมืองทอง อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด โดยมี

ผู้ใหญ่บ้านคนแรกชื่อขุนภักดี (บางเอกสาร นายภักดี หรือ ขุนภักดี) ในอดีตบริเวณนี้เต็มไปด้วยป่าไม้ขนาดใหญ่ และสัตว์ป่านานาชนิด ตรงกลางป่ามีหนองน้ำอันเก่าแก่ใช้เป็นที่อาศัยของสัตว์ป่า มีโคลงช้างป่ามาเล่นและดื่มน้ำอยู่เป็นประจำ จนกลายเป็นเถื่อนช้าง จึงเรียกหมู่บ้านว่า “บ้านหนองเถื่อนช้าง” ต่อมาเพี้ยนเป็นบ้านหนองเขื่อนช้างในปัจจุบัน ภายหลังปี พ.ศ. 2380 บ้านหนองเขื่อนช้างได้เกิดโรคระบาด เตือดร้อนอย่างหนัก ชาวบ้านเชื่อว่าผีปอบเที่ยวเข้าส่งผู้คนและทำให้ตายเป็นจำนวนมาก จึงเกิดการย้ายอพยพถิ่นฐานไปตั้งหลักแหล่งที่ห้วยปอบปิด ต่อมาได้กลับมารวมตัวใหม่ (ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2545)

การปกครองส่วนท้องถิ่น

หมู่บ้านหนองเขื่อนช้าง เป็นส่วนหนึ่งของการบริหารราชการส่วนท้องถิ่น ขององค์การบริหารส่วนตำบลท่าสองคอน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่ม มีแม่น้ำชีไหลผ่านทางทิศเหนือ ซึ่งเป็นแม่น้ำสายสำคัญที่หล่อเลี้ยงชีวิตชาวบ้าน พื้นที่ราบลุ่มส่วนใหญ่ เหมาะแก่การเพาะปลูก มีความสูงจากระดับน้ำทะเล โดยประมาณ 130-230 เมตร มีลำน้ำสาขาไหลผ่านอีก 3 สาย คือ ห้วยถ้ำเต่า ห้วยหมาตาย และห้วยปอบปิด พื้นที่ของหมู่บ้านหนองเขื่อนช้าง เป็นที่ราบลุ่มกึ่งดอน อยู่บริเวณตอนกลาง และอยู่ทางทิศใต้ของตำบล อาชีพหลักคือ การเกษตรกรรม ปลูกพืชไร่เป็นลำดับรองระยะทางของหมู่บ้าน ห่างจากตัวจังหวัดเพียง 14 กิโลเมตร สภาพความเป็นอยู่ของประชาชนโดยทั่วไป มีฐานะพอกินพอใช้พอ เลี้ยงชีพอยู่ได้ สภาพเศรษฐกิจและอาชีพ ประชากรส่วนใหญ่ ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ได้แก่ อาชีพทำนา และทำไร่ นอกจากนี้ ยังมีอาชีพรอง เช่น การทอผ้า (ผ้าไหม, ผ้าพื้นเมือง) ซึ่งมีชื่อเสียงโด่งดังมาก โดยเฉพาะ “ลายสร้อยดอกหมาก” และเป็นสินค้าสำคัญของจังหวัดมหาสารคาม ด้วยนโยบายเชิงพาณิชย์และนโยบายการพัฒนาชนบทของรัฐ ในช่วงปี พ.ศ. 2500-2540 รวมทั้งนโยบายหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ ใน ปี พ.ศ. 2544 ที่มีส่วนช่วยผลักดันให้ประชาชนในชุมชนเกิดความเข้มแข็งและเริ่มมีรายได้ หลุดพ้นจากความยากเข็ญพอสมควร นอกจากนี้ ยังมีการเลี้ยงสัตว์ มีอาชีพเสริมคือรับจ้าง ค้าขาย ควบคู่กันไป (พรรณิกา ฉายากุล, 2555)

สุวิทย์ ธีรศาสตร์ ได้อธิบายเกี่ยวกับผลิตในบริเวณลุ่มน้ำชีเอาไว้ว่า การผลิตหลักของประชากรในลุ่มแม่น้ำชีหรืออีสานกลาง ในช่วงก่อนปี พ.ศ. 2501 ว่าคล้ายกันทุกหมู่บ้าน คือทำนา เป็นนาดำและปลูกข้าวเหนียวเป็นส่วนใหญ่ ผลผลิตส่วนใหญ่ใช้ในครัวเรือน มีส่วนน้อยที่เหลือขายหรือเก็บเอาไว้แลกเปลี่ยนของจากหมู่บ้านอื่น เทคโนโลยีการผลิตส่วนใหญ่ยังเป็นแบบโบราณ แต่เนื่องจากลุ่มแม่น้ำชีได้รับอิทธิพลของทุนนิยมเร็วกว่าลุ่มแม่น้ำสงครามหรืออีสานเหนือ เพราะมีทางรถไฟสร้างมาถึงก่อน ปริมาณครัวเรือนที่ปลูกเพื่อขายควบคู่ไปกับการปลูกเพื่อบริโภค จึงมีมากกว่าลุ่มแม่น้ำสงคราม ที่สำคัญในงานเขียนของศาสตราจารย์สุวิทย์ ธีรศาสตร์ ยังได้กล่าวอีกว่ามีการ “ปลูกฝ้าย” เกือบทุกหมู่บ้าน มีการทอผ้าฝ้ายทุกหมู่บ้าน และในแต่ละหมู่บ้านเกือบทุกครัวเรือนต้องทอผ้า ส่วนใหญ่ทอเพียงพอใช้ในครัวเรือน ความนิยมทอผ้าฝ้ายมีมากกว่าผ้าไหมซึ่งทอยากกว่า อย่างไรก็ตาม เน้นทอเพื่อใช้ในครัวเรือนเสียส่วนใหญ่ มีการนำผ้าไปแลกเปลี่ยนและขายเป็นส่วนน้อยเท่านั้น จากที่กล่าวมานี้มีผลสืบเนื่องจาก

1) การเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วของประชากรในอีสาน 2) การขยายตัวของระบบทุนนิยม 3) การก่อสร้างโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจ เช่น ถนน เขื่อน ไฟฟ้า เป็นต้น และ 4) นโยบายผลิตเพื่อการส่งออก (สุวิทย์ อิศาศวัต และดารารัตน์ เมตตาริกานนท์, 2538)

พัฒนาการทางเศรษฐกิจของชุมชนบ้านหนองเขื่อนช้าง

ด้วยฐานะทางเศรษฐกิจที่มีความยากจน เป็นสิ่งที่ปรากฏให้เห็นอย่างเด่นชัด ความอดอยาก แร้นแค้น จึงเป็นสัญลักษณ์แห่งความทุกข์ลำเค็ญที่ติดต่อกันเป็นเวลานาน ทั้งก่อนและหลังการเข้ามาของรัฐส่วนกลาง อย่างที่ได้อธิบายไปถึงบริบทโดยรวมของชุมชนบ้านหนองเขื่อนช้าง อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ประการสำคัญที่ทำให้ชุมชนที่มีประวัติความเป็นมาที่ยาวนานนี้ก็คือ ผลิตภัณฑ์ชุมชน ที่ได้มีการสืบทอดวิถีปฏิบัติ หรือวัฒนธรรมสืบเนื่อง ส่งต่อสืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น คือ การทอผ้าไหมเอกลักษณ์อันโดดเด่น จึงทำให้ผ้าไหมบ้านหนองเขื่อนช้างกลายเป็นผลิตภัณฑ์ผ้าไหมประจำจังหวัดมหาสารคาม และกลายเป็นที่นิยมของผู้บริโภคในกลุ่มสตรีเป็นอย่างมากแพร่หลาย กระทั่งในปี พ.ศ. 2542-2544 เป็นช่วงเวลาที่ว่าราชการจังหวัดมหาสารคาม นางสิริเลิศ เมฆไพบูลย์ ได้เข้ามาผลักดันและสนับสนุนให้ผ้าไหมบ้านหนองเขื่อนช้างเป็นผลิตภัณฑ์ประจำจังหวัด (หนูดม จำปีหอม, 2567) หัตถกรรมการทอผ้า จึงนับเป็นงานฝีมือที่สำคัญในแทบทุกครัวเรือน ซึ่งบรรพบุรุษได้เป็นผู้ฝึกฝน และฝึกสอนลูกหลานของตนเองให้มีทักษะ มีฝีมือและความชำนาญในด้านนี้ โดยเฉพาะเด็กสตรีที่จะเป็นแม่ศรีเรือน ในวัยรุ่นนั้นจำเป็นต้องมีความสามารถ ชำนาญในการทอสิ่งของเพื่อใช้ในครัวเรือน ผลิตภัณฑ์การทอผ้าในระยะแรกเริ่มนั้น เป็นการผลิตเพื่อนำมาเป็นเครื่องนุ่งห่ม นอกจากนั้น ยังนำมาทอสิ่งของเพื่อใช้ในครัวเรือนอีก เช่น หมอน ผ้าปูที่นอน ผ้าพันคอ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ยังเป็นการผลิตเพื่อใช้ ยังไม่ได้จำหน่ายเหมือนที่เห็นในปัจจุบัน ทว่าการผลิตผ้าทอแบบดั้งเดิมนั้น ยังปรากฏให้เห็นอยู่ในภาคเหนือและภาคอีสานของประเทศไทย (อุไร ขานนาม, 2567)

เมื่อสัมภาษณ์คุณยายหนูดม จำปีหอม คุณยายเล่าว่า “...ชุมชนของเรามีประวัติศาสตร์ที่ยาวนาน ตั้งแต่รุ่นยายยังเด็ก หมู่บ้านยังไม่ได้ถูกแบ่งแยกออกจากกัน และวัดหนองเขื่อนช้างก็ไม่ได้ตั้งอยู่หน้าหนองอย่างทุกวันนี้ แต่ตั้งอยู่ตรงบริเวณโรงเรียนบ้านหนองเขื่อนช้าง ยายไม่ได้อพยพมาจากที่อื่นหรอก แม่ของยายอยู่ที่นี้มาตั้งแต่แรกแล้ว สำหรับเรื่องผ้าทอนั้น ยายก็จำไม่ได้ว่ามีมานานเท่าไร รู้แต่ว่าตั้งแต่จำความได้ ก็เห็นแทบทุกบ้านทอผ้ากัน แต่เดี๋ยวนี้แทบจะไม่เห็นใครทอผ้ากันแล้ว เหลืออยู่เพียงไม่กี่หลังเท่านั้น...”

การปลูกหม่อนเลี้ยงไหมในหมู่บ้านหนองเขื่อนช้าง มีมาตั้งแต่สมัยรุ่นปู่ตายายของท่าน ซึ่งถือเป็นรุ่นแรก จากนั้นจึงสืบทอดมาถึงรุ่นคุณยายซึ่งเป็นรุ่นที่สอง และในปัจจุบันก็ส่งต่อมายังรุ่นลูกของคุณยาย ซึ่งเป็นรุ่นที่สาม และยังเป็นสมาชิกในกลุ่มคณะกรรมการผ้าทออีกด้วย กรรมวิธีการสาวไหมและขั้นตอนอื่น ๆ ล้วนต้องอาศัยความละเอียดอ่อนและพิถีพิถันเป็นอย่างมาก กว่าจะได้เส้นไหมและทอเป็น

ผืนผ้า ต้องใช้เวลาจนถึง 3 เดือน คุณยายได้รับมรดกภูมิปัญญานี้มาจากคนรุ่นก่อน โดยอาศัยการสังเกตและลงมือปฏิบัติจนเกิดความชำนาญ และท่านก็พยายามถ่ายทอดความรู้ให้กับลูกหลานต่อไป

บทสัมภาษณ์วิธีการผลิตผ้าทอ “...คุณยายหนูตม กำลังสาวไหม ซึ่งเป็นกรรมวิธีแรกในการแปรรูปตัวไหม ที่วิวัฒนาการจากไข่ที่มีขนาดเล็ก มาเป็นตัวไหม สีเหลือง โดยใช้ใบหม่อนเป็นอาหารเลี้ยงตัวไหมเหล่านี้ แต่เดิมใช้ “พวงสาว” หรือ “ไม้ซิป” หรือเรียกอีกแบบว่า “ไม้สาวลอก” ใช้เพื่อสาวไหม การเลี้ยงหม่อนไหมนั้น คุณยายเลี้ยงมาด้วยตนเอง ไม่ได้รับซื้อมาจากที่อื่น กรรมวิธีในการสาวไหมนั้น ทั่วทุกพื้นที่ในภาคอีสาน ใช้ขั้นตอนในการทำเหมือนกัน คล้ายกันทุกอย่าง แต่คุณยายนั้น เริ่มทำมาตั้งแต่อายุ 20 ปี ตั้งแต่วัยแม่ของคุณยายแล้ว แต่บางพื้นที่ บางหมู่บ้าน บางบ้านก็ได้ยกเลิกการสาวไหมไปแล้ว เปลี่ยนมาเป็นซื้อเส้นไหมสำเร็จรูปที่ผ่านการย้อมสีมาเลย สะดวกและรวดเร็ว มีการเพาะเลี้ยงตัวไหมไว้บนภาชนะที่เรียกว่า “จ่อ” ระยะเวลาในการเลี้ยงตัวไหมนั้นก็ประมาณ 45-50 วันโดยประมาณ หรือประมาณ 1 เดือนเศษ ถ้าหากว่าไม่ได้นำไปสาวเพื่อสาวไหมนั้น ตัวไหมก็จะสามารถสืบพันธุ์ได้...”

“...พวงสาวนั้นเป็นอุปกรณ์ดั้งเดิมที่มามีมานานแล้ว ไม่สามารถบอกได้ว่า มีต้นเค้ากำเนิดมาจากไหน มีมาหลายร้อยปีแล้ว อุปกรณ์นี้ ทำด้วยไม้ทั้งหมด ทว่า เมื่อยุคสมัยเปลี่ยน เทคโนโลยีเข้ามา มีบทบาทมากขึ้น จากอุปกรณ์สาวไหมที่ทำด้วยไม้นั้น ก็เปลี่ยนมาเป็นเครื่องสาวไหมแทน อย่างที่เคยกล่าวไป การทอผ้านั้น ทอเพื่อใช้เป็นเครื่องนุ่งห่มภายในครัวเรือนเท่านั้น ทั้งยังใช้สวมใส่ในโอกาสต่าง ๆ เช่น งานมงคล งานรื่นเริง เป็นต้น หลังจากที่รัฐบาลเข้ามาพัฒนาชุมชนแล้ว ก็เริ่มมีการนำผ้าทอเหล่านี้ไปขาย เพื่อนำรายได้มาจับจ่ายใช้สอยซื้อเครื่องอำนวยความสะดวกมาใช้ภายในครัวเรือน แต่สมัยรุ่นคุณแม่ของคุณยายหนูตมนั้น ก็มีการขายผ้ากันแล้ว แต่เป็นการแลกเปลี่ยนสิ่งของจำเป็นระหว่างชุมชนเท่านั้น ไม่ได้ทำขายแพร่หลายเหมือนที่เห็นในปัจจุบัน และยังไม่ได้เป็นผลิตภัณฑ์ชุมชนด้วย แต่ในปี พ.ศ. 2544 รัฐบาล ดร.ทักษิณ ก็กลายเป็นผลิตภัณฑ์ชุมชน อาชีพหลักคือ เกษตรกรรมหรือทำนา ส่วนอาชีพรองนั้น คือ การทอผ้า และสาวไหม ซึ่งมีกลุ่มสตรีเป็นผู้ผลิตโดยตรง...” (หนูตม จำปีหอม, 2567)

แม้จะมีความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น แต่บ้านหนองเขื่อนช้างยังคงเป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็งและมีความสามัคคี ชาวบ้านยังคงรักษาความเป็นเอกลักษณ์ของตนและดำรงวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม ควบคู่ไปกับการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมและความเปลี่ยนแปลงของโลกภายนอก ปัจจุบันคุณยายหนูตม จำปีหอม อยู่กับลูกหลานและได้รับการดูแลเป็นอย่างดี (หนูตม จำปีหอม, 2567) จากการสัมภาษณ์คุณพรลภัส จำปีหอม สมาชิกกลุ่มสตรีทอผ้าบ้านหนองเขื่อนช้าง เมื่อวันที่ 17 สิงหาคม 2567 ระบุว่า ตนนั้นเป็นผู้ดูแลกิจการของกลุ่มทอผ้าฯ ส่วนคุณแม่อุไร ขานนาม ยังคงร่วมดูแลกิจการด้วยกัน การถ่ายทอดความรู้ที่ตกทอดเป็นภูมิปัญญาทอผ้า จำต้องอาศัยคำบอกเล่าที่เก็บเกี่ยวประสบการณ์ในรูปแบบของความทรงจำ (พรลภัส จำปีหอม, 2567) ดังที่ Samuel ได้อธิบายว่า นักประวัติศาสตร์จำต้องตื่นต่อธรรมชาติของหลักฐาน โดยเฉพาะคำบอกเล่าจากความทรงจำที่เกิดจากประสบการณ์ส่วนตัว ดังนั้น นักประวัติศาสตร์จะต้องคำนึงถึงการวางตัวเป็นกลาง และไม่ตัดสินหลักฐานจากความ

ทรงจำ การเล่าซ้ำหรือถ่ายทอดเรื่องราวหรือภูมิความรู้จึงเป็นการจรรโลงเอาซึ่งวิถีชีวิต องค์ความรู้ และ ภูมิปัญญาเฉพาะถิ่นนั่นเอง (Samuel, R, 2003) จากการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นชุมชนบ้านหนอง เชื้อนข้างในมิติทางเศรษฐกิจ พบว่า บ้านหนองเชื้อนข้างมีอัตลักษณ์พิเศษที่โดดเด่นในเรื่องการทอผ้า ซึ่งถือเป็นหนึ่งในกิจกรรมที่สำคัญของชุมชน และมีส่วนสำคัญในการสร้างความเป็นเอกลักษณ์ของ หมู่บ้าน สาระสำคัญของอัตลักษณ์มีดังนี้

1) การอนุรักษ์และส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น การทอผ้าในบ้านหนองเชื้อนข้างเป็นการอนุรักษ์ ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สืบทอดจากบรรพบุรุษ การใช้เทคนิคการทอแบบดั้งเดิม เช่น การทอผ้าด้วยมือและ การใช้วัสดุท้องถิ่น ช่วยรักษาและส่งต่อความรู้ทางวัฒนธรรมนี้ให้กับรุ่นหลัง

2) การพัฒนาอุตสาหกรรมท้องถิ่น การทอผ้าได้กลายเป็นอุตสาหกรรมท้องถิ่นที่สำคัญ ซึ่งสร้าง รายได้ให้กับชุมชน การรวมกลุ่มของสตรีในชุมชนในการทอผ้าช่วยเพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์และสร้าง โอกาสทางเศรษฐกิจ

3) ความหลากหลายของลวดลายและสีสันทัน ผลิตภัณฑ์ทอผ้าของบ้านหนองเชื้อนข้างมีลวดลาย และสีสันทันที่เป็นเอกลักษณ์ ซึ่งสะท้อนถึงวัฒนธรรมและประเพณีของชุมชน ลวดลายที่ใช้ในการทอผ้าอาจ มีความหมายและสัญลักษณ์ที่เฉพาะเจาะจง ซึ่งบอกเล่าเรื่องราวและความเชื่อของชาวบ้าน

4) การจัดกิจกรรมและงานแสดง ชุมชนบ้านหนองเชื้อนข้างจัดกิจกรรมและงานแสดงเพื่อ โปรโมทผลิตภัณฑ์ทอผ้าของตน เช่น งานเทศกาลพื้นบ้านและตลาดท้องถิ่น ซึ่งช่วยเพิ่มความรู้จักและ ยอมรับผลิตภัณฑ์ทอผ้าในระดับที่กว้างขึ้น

5) บทบาทของกลุ่มสตรี กลุ่มสตรีในบ้านหนองเชื้อนข้างมีบทบาทสำคัญในการทอผ้า การรวมกลุ่มและการทำงานร่วมกันในกิจกรรมการทอผ้า ช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและ สนับสนุนการพัฒนาท้องถิ่น

6) การใช้วัสดุท้องถิ่น เช่น เส้นไหมหรือด้ายที่ผลิตในพื้นที่ ทำให้ผลิตภัณฑ์ทอผ้ามีความพิเศษ และสะท้อนถึงความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ ดังนั้น การทอผ้าในบ้านหนอง เชื้อนข้างไม่เพียงแต่เป็นอุตสาหกรรมท้องถิ่นเท่านั้น แต่ยังเป็นสัญลักษณ์ของอัตลักษณ์วัฒนธรรมที่ สำคัญและแสดงถึงความภูมิใจในประเพณีและวิถีชีวิตของชุมชนได้อย่างชัดเจน

มิติเวลาของชุมชนบ้านหนองเชื้อนข้างและกลุ่มสตรีทอผ้า

Paul Thompson อธิบายว่า การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เป็นแนวคิดที่เน้นการสำรวจ และทำความเข้าใจประวัติศาสตร์ของชุมชนหรือพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งโดยเฉพาะ โดยมุ่งเน้นการให้ ความสำคัญกับประสบการณ์และเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในระดับท้องถิ่น (Thompson, P, 1998) แทนที่จะ มุ่งศึกษาเหตุการณ์ใหญ่ในระดับชาติหรือระดับโลก (Thompson, P, 1998) แนวคิดนี้มีลักษณะเฉพาะ ดังนี้

1) การให้ความสำคัญกับชุมชนและวิถีชีวิต ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเน้นการสำรวจชีวิตประจำวันของผู้คนในชุมชน การทำความเข้าใจวัฒนธรรม ประเพณี และความเชื่อที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตของคนในพื้นที่ รวมถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจในท้องถิ่น

2) การใช้แหล่งข้อมูลจากท้องถิ่น การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นอาศัยแหล่งข้อมูลที่มาจากภายในชุมชน เช่น คำบอกเล่า (Oral History) ความทรงจำร่วม (Collective Memories) และเอกสารท้องถิ่น ซึ่งมีความสำคัญในการสร้างภาพรวมที่สมบูรณ์และละเอียดอ่อนของประวัติศาสตร์ชุมชน

3) การมีส่วนร่วมของประชาชน การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน โดยให้ชาวบ้านมีบทบาทในการเก็บข้อมูล เล่าเรื่องราว และมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ข้อมูล ทำให้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นมีความใกล้ชิดและเชื่อมโยงกับคนในพื้นที่

4) การสร้างจิตสำนึกทางประวัติศาสตร์ การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นช่วยให้เกิดการสร้างจิตสำนึกและความภาคภูมิใจในชุมชน โดยการทำความเข้าใจรากเหง้าและพัฒนาการของชุมชน ทำให้คนในท้องถิ่นเห็นคุณค่าและรู้สึกผูกพันกับพื้นที่ของตน

5) การประยุกต์ใช้ในการพัฒนา ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นสามารถนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชน โดยการใช้ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ในการวางแผนและตัดสินใจเกี่ยวกับการพัฒนาพื้นที่ในอนาคต เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมและความต้องการของชุมชน

แนวคิดการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น จึงเป็นการเปิดโอกาสให้ชุมชนได้เล่าเรื่องราวของตนเอง สร้างความเข้าใจที่ลึกซึ้งเกี่ยวกับภูมิหลังและอัตลักษณ์ของท้องถิ่น รวมถึงส่งเสริมการพัฒนาที่มีรากฐานจากวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของผู้คนในพื้นที่นั้น ๆ (Gough, D. J, 2012) จากที่กล่าวมาข้างต้น การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นบ้านหนองเขื่อนข้างสามารถแบ่งมิติเวลาได้ 4 ยุค ดังนี้

ยุคที่ 1	ยุคการก่อตั้งเป็นชุมชนเกษตรกรรม
2230	ชาวบ้านอพยพเคลื่อนย้ายจากเมืองหงส์เมืองทอง อำเภोजตุรพิทิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด มาสู่บ้านหนองเขื่อนข้าง มีนายลคร เป็นผู้นำคนแรก และตามด้วยขุนภักดี
2380	เกิดโรคระบาด ชาวบ้านเชื่อว่าผีปอบอาละวาด ทำให้ผู้คนล้มตาย มีการย้ายจากบริเวณที่ตั้งเดิมไปอยู่ที่ห้วยปอปิด หลังจากที่โรคระบาดซาลง จึงอพยพมายังพื้นที่เก่าดั้งเดิม
2390	สร้างวัดกุญชรวรารามขึ้นตามความเชื่อของชาวบ้าน เชื่อว่าเคยมีช้างโขลงใหญ่มาเล่นน้ำอยู่บริเวณเขื่อนข้างข้างหน้าวัด จนกลายเป็นหนองขนาดใหญ่ มีพื้นที่ 5 ไร่
2408	ตั้งเมืองมหาสารคาม มีพระเจ้าเมือง (ธีรชัย บุญมาธรรม, 2547)
2430	ชุมชนก่อตั้งมีการขยายพื้นที่
2471	ชาวบ้านอาศัยศาลาวัดกุญชรวราราม เป็นสถานที่เล่าเรียนของลูกหลาน
2480	มีการย้ายอาคารไม้ ไปตั้งบริเวณทุ่งนาระหว่างบ้านหนองเขื่อนข้างและบ้านอุปราษ
2497	โรงเรียนบ้านหนองเขื่อนข้างถูกจัดตั้งขึ้น

2507	ชาวบ้านสร้างอาคารเรียนชั่วคราวในวันที่ 21 มีนาคม พ.ศ. 2507
2509	ส่วนกลางได้ออกประกาศแบ่งเขตการปกครองบ้านหนองเขื่อนช้าง ออกเป็น 2 หมู่บ้าน
ยุคที่ 2	ยุคการก่อตั้งเป็นชุมชนหัตถกรรม
2514	หมู่บ้านหนองเขื่อนช้างเริ่มดำเนินการรวมกลุ่มสตรีขึ้น
2517 ถึง 2520	สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท ร่วมกับกรมส่งเสริมอุตสาหกรรมดำเนินการฝึกอบรมการทอผ้าด้วย “กี่กระตุก” ใช้เวลาอบรม 3 เดือน
2521	ไฟฟ้าเข้าถึงหมู่บ้านหนองเขื่อนช้าง (อำนาจ ภูวนา, 2540) และศูนย์การฝึกอบรมนอกโรงเรียนจัดฝึกอบรมการตัดเย็บเสื้อผ้าให้เพิ่มเติม
2524	เจ้าหน้าที่เร่งรัดพัฒนาชนบทเข้ามาหมู่บ้านได้ซื้อผ้าฝ้ายและผ้าไหม แต่เจ้าของผ้าไม่กล้าตั้งราคาขายด้วยตนเอง เพราะไม่เคยขาย ต้องถามคนขายว่าจะให้ราคาเท่าไรจึงจะเหมาะสม
ยุคที่ 3	ยุคการพัฒนาจากภาครัฐ
2528	นายหาญ แสงห้าว ผู้ใหญ่บ้านหนองเขื่อนช้าง หมู่ 7 ได้พัฒนาหมู่บ้านให้มีความเจริญมากขึ้น ในปีเดียวกันนี้ ได้มีการจัดตั้งกลุ่มสตรีทอผ้าบ้านหนองเขื่อนช้างขึ้น และพัฒนามาเป็นกลุ่มทอผ้าจำหน่ายของจังหวัดมหาสารคาม (อุไร ขานนาม, 2567) พัฒนาชุมชนจังหวัดมหาสารคามได้เข้ามาส่งเสริม (สุพจน์ ศรีบุญสม, 2534)
2529	ผู้ว่าราชการจังหวัดมหาสารคาม นายไสว พรหมณี ได้มีนโยบายที่จะให้การสนับสนุนบ้านหนองเขื่อนช้าง เป็นหมู่บ้านพัฒนาดีเด่นของจังหวัด ได้รางวัลชนะเลิศในระดับภาค
2531	หมู่บ้านหนองเขื่อนช้าง ชนะเลิศการประกวดหมู่บ้านพัฒนาของจังหวัดมหาสารคาม
2533	นายบุญช่วย จรรยาศรี เป็นครูใหญ่โรงเรียนบ้านหนองเขื่อนช้าง
ยุคที่ 4	ยุคแปรสภาพเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางภูมิปัญญา
2534 ถึง 2553	เกิดการเปลี่ยนแปลงจากการผลิตแบบประเพณีดั้งเดิมมาเป็น “ธุรกิจหัตถกรรมพื้นบ้านของชุมชน” ซึ่งมีการประกอบการในลักษณะครบวงจร คือการทอ, การแปรรูป, และการจำหน่าย วิถีชีวิตของชาวบ้านอยู่ในรูปแบบของการใช้แรงงานภายในครอบครัวตนเอง เป็นการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น ประกอบกับหลังฤดูเก็บเกี่ยว เป็นการใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ (สุพจน์ ศรีบุญสม, 2534)
2554	นางอุไร ขานนาม ประธานกลุ่มทอผ้า รุ่นที่ 2 ได้รับพระราชทานรางวัลพระธาตุนาดูนทองคำ สาขาวิชาชีพ ประเภทบุคคลดีเด่นภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ณ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

สรุป

การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นคือการศึกษาประวัติศาสตร์ในบริบทของภูมิศาสตร์เฉพาะถิ่นที่เน้นชุมชนที่อยู่ไกลจากศูนย์กลางอำนาจหรือหน่วยย่อยทางสังคม แต่ยังเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงเรื่องราวที่ในประวัติศาสตร์แห่งชาติมิได้กล่าวถึง การศึกษาพัฒนาการของชุมชนหรือกลุ่มสังคมจึงต้องอาศัยหลักฐานและเอกสารที่หลากหลายที่วางไว้ในบริบทเชิงเปรียบเทียบ ทั้งในระดับส่วนภูมิภาคและระดับชาติดังเช่นชุมชนบ้านหนองเขื่อนช้าง ผู้เขียนได้สรุปมิติเวลาไว้ดังนี้

มิติเวลาที่ 1 ยุคการก่อตั้งเป็นชุมชนเกษตรกรรม ในยุคนี้ ชุมชนเน้นการผลิตเพื่อใช้ในครัวเรือนเป็นหลัก บ้านหนองเขื่อนช้างยังคงเป็นชุมชนขนาดเล็กที่มีวิถีชีวิตเรียบง่าย

มิติเวลาที่ 2 ยุคการก่อตั้งเป็นชุมชนหัตถกรรม การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ส่งผลให้ชุมชนเริ่มมีการทอผ้าและขยายกิจกรรมทางการศึกษาในจังหวัดมหาสารคาม โดยมีอาจารย์จากมหาวิทยาลัยเข้ามามีบทบาทสำคัญในการพัฒนาตลาดและกระบวนการผลิต

มิติเวลาที่ 3 ยุคการพัฒนาจากภาครัฐ ในช่วงปลายทศวรรษ 2520 ภาครัฐได้เริ่มเข้ามาส่งเสริมการพัฒนาชุมชนอย่างเป็นระบบ มีการปรับปรุงเครื่องมือทอผ้าให้มีความคงทน และพัฒนาแผนการตลาดให้ชุมชน

มิติเวลาที่ 4 ยุคแปรสภาพเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางภูมิปัญญา ในยุคปัจจุบัน ชุมชนได้แปรสภาพจากการเป็นชุมชนหัตถกรรม มาเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่เน้นภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยเป็นการเปลี่ยนผ่านจาก “สังคมชนบท” ไปสู่ “สังคมเมือง”

ฉะนั้นแล้ว ชุมชนบ้านหนองเขื่อนช้างจึงมีเศรษฐกิจที่ผูกพันกับวิถีชีวิตชนบทและการพึ่งพาธรรมชาติเป็นหลัก ตลอดประวัติศาสตร์ของชุมชน การเกษตรเป็นอาชีพหลักที่สร้างรายได้และเลี้ยงชีพให้กับประชาชน โดยเฉพาะการทำนา ปลูกพืชพื้นเมือง และการเลี้ยงสัตว์ นอกจากนี้ การประมงในหนองน้ำและการใช้ประโยชน์จากป่า ก็เป็นส่วนสำคัญของเศรษฐกิจท้องถิ่นในอดีต ในระยะหลังชุมชนหนองเขื่อนช้างได้พัฒนาเศรษฐกิจให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม โดยเฉพาะกลุ่มสตรีในชุมชนที่เริ่มหันมาทอผ้า ซึ่งไม่เพียงแต่เป็นการสร้างรายได้เสริม แต่ยังเป็นการอนุรักษ์และส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น การทอผ้าได้กลายเป็นกิจกรรมที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมของบ้านหนองเขื่อนช้าง โดยมีการรวมกลุ่มสตรีเพื่อพัฒนาฝีมือและเพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น การพัฒนาเศรษฐกิจของบ้านหนองเขื่อนช้างในปัจจุบัน ยังคงเน้นการใช้ทรัพยากรท้องถิ่นและภูมิปัญญาชาวบ้านอย่างยั่งยืน ควบคู่ไปกับการพัฒนาสินค้าชุมชนและการเชื่อมโยงกับตลาดภายนอก ทำให้ชุมชนสามารถรักษาเอกลักษณ์และความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจไว้ได้ในระยะยาว

เอกสารอ้างอิง

- ทวีศิลป์ สืบวัฒนะ. (2554). *แนวคิดและแนวทางการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). มหาสารคาม: สำนักพิมพ์อินทนิล คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ธีรชัย บุญมาธรรม. (2547). *พัฒนาการของเมืองมหาสารคาม พ.ศ. 2408-2455*. มหาสารคาม: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์. มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2525). *ประวัติศาสตร์นิพนธ์ตะวันตก*. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- บุญชม ศรีสะอาด, ญาณภัทร สีหะมงคล, ฤทธิติยา ธรรมสวัสดิ์, พิริยา กุลสิงหรา, พิทยาภรณ์ หรสิทธิ์, และ รุ่งเรือง สุพรรณิ. (2563). การศึกษาศักยภาพของชุมชนและกลุ่มทอผ้าเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม: กรณีศึกษาบ้านหนองเขื่อนช้าง อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม. *วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม*, 14(1), 153-164.
- พรณิกา ฉายากุล. (2555). ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจชุมชน: การเปลี่ยนแปลงการประกอบอาชีพของชาวอีสานช่วงปี พ.ศ. 2540-2550. *วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี ฉบับพิเศษ*, 59-88.
- พรลภัส จำปีหอม. (17 สิงหาคม 2567). สภาพปัจจุบันของกลุ่มทอผ้าบ้านหนองเขื่อนช้าง. (พีรภัทร ฉัตรพิบูลย์ภูเวียง หัวเวียม, ผู้สัมภาษณ์)
- ยุงยุทธ ชูแว่น. (2551). *ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นไทย*. กรุงเทพมหานคร: ซีโนพับลิชชิง.
- สุพจน์ ศรีบุญสม. (2534). ผลกระทบทางเศรษฐกิจและสังคมจากการประกอบอาชีพทอผ้าบ้านหนองเขื่อนช้าง ตำบลท่าสองคอน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม. ใน *วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาไทยคดีศึกษา เน้นสังคมศาสตร์*. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒมหาสารคาม.
- สุวิทย์ ธีรศาควัต และดาร์รัตน์ เมตตาริกานนท์. (2538). *ประวัติศาสตร์อีสานหลังสงครามโลกครั้งที่สองถึงปัจจุบัน*. ขอนแก่น: คลังน่านวิทยา.
- หนูดม จำปีหอม. (7 ธันวาคม 2567). พัฒนาการทางเศรษฐกิจชุมชนบ้านหนองเขื่อนช้าง. (พีรภัทร หัวเวียม, ผู้สัมภาษณ์).

- อำนาจ ภูวนา. (2540). กระบวนการบริหารผลิตหัตถกรรมผ้าทอ: ศึกษาเฉพาะกรณีบ้านหนองเขื่อนช้าง ตำบลท่าสองคอน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม. ใน *วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา*. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- อุไร ขานนาม. (7 ธันวาคม 2567). พัฒนาการทางเศรษฐกิจชุมชนบ้านหนองเขื่อนช้าง. (พีรภัทร ห้าวเหิม, ผู้สัมภาษณ์).
- Dunn, A. W. (1908). The Civic Value of Local History. *The Indiana Quarterly Magazine of History*, 4(4), 170–196.
- Goubert, P. (1971). Local History. *Daedalus*, 100(1), 113–127.
- Gough, D. J. (2012). *Local history and the public history: Working with the community*. London: Palgrave Macmillan.
- Harding, P. (2007). *Local History and Atthidography*. In *A Companion to Greek and Roman Historiography*, J. Marincola (Ed.). New Jersey: Blackwell Publishing Ltd.
- Samuel, R. (2003). *Local history and oral history*. In *Field Research* London: Routledge.
- Shaw, C. W. (2005). *The importance of local history*. London: Routledge.
- Thompson, P. (1998). *Oral history and local history*. California: University of California Press.